

**BAKÜ'DEN BALKANLARA
HALVETÎLİK
III**

Editörler

Prof. Dr. Levent Bayraktar
Yeliz Yayıntaş

BAKÜ'DEN BALKANLARA HALVETİLİK III

Editörler: Prof. Dr. Levent Bayraktar - Yeliz Yayıntaş

Aktif Düşünce Yayınları: 29
ISBN: 978-605-83278-8-7
© 1. Baskı, Mart 2019

© Copyright 2019, *Bu baskının bütün hakları* AKTİF DÜŞÜNCE YAYINCILIK Ltd. Şti.'e aittir.
'AKTİF DÜŞÜNCE YAYINCILIK' Bir Nobel Akademik Yayıncılık Markasıdır. Sertifika No.: 40340

Bölmelerin yasal ve akademik sorumluluğu yazarlarına aittir

Genel Yayın Yönetmeni: Hilal Argun
Yayınevi Editörü : Fulya Bayraktar
Sayfa Tasarımı : Tarkan Erdal Kara
Kapak Tasarımı : Mehmet Ali Albayrak
Kapak Düzenleme : Mehtap Yürümez
Baskı ve Cilt : Sanyıldız Ofset Amb. Kağ. Paz. San. ve Tic. Ltd. Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit. 1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara

Kütüphane Bilgi Kartı

Bayraktar, Levent., Yayıntaş, Yeliz.

Bakü'den Balkanlara Halvetilik III / Levent Bayraktar - Yeliz Yayıntaş

1. Basım. VIII + 224 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, izin yok.

ISBN: 978-605-83278-8-7

1. Tasavvuf 2. Halvetilik 3. Felsefe 4. İslâm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelkitap.com

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezh Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	V
<i>Hasan Şükrü Yayıntaş</i>	
ÖNSÖZ	vii
YAHYA ŞİRVANÎ'NİN HALİFELERİ ÖNCESİ ANADOLU'DA HALVETÎLER	1
<i>Ali Öztürk</i>	
HALVETİLİĞİN MERKEZİ ÖZİÇE VE ŞEYH MUSLIHUDDİN ÖZİÇELİ	11
<i>Eyüp Salih</i>	
PADİŞAH KONMAZ SARAYA HANE MA'MÛR OLMADAN	27
<i>F. Beylû Dikeçliçil</i>	
AZERBAYCAN'DA HALVETİ PİRLERİNE AİT KÜLTÜREL MİRAS	41
<i>Fariz Halilli</i>	
İNSANIN REŞİT KILINMASINDA FELSEFE VE TASAVVUF BÜTÜNLEŞMESİ	53
<i>Levent Bayraktar</i>	
CEMÂLÎ-İ HALVETÎ EKSENİNDE AMASYALI ŞÂİRLER GÜLDESTESİ	59
<i>Mehmed Veysî Dörtbudak</i>	
HÜSEYİN HÜSAMEDDİN YASAR'IN AMASYA TARİHİNDE GEÇEN AMASYALI HALVETÎLER	69
<i>Metin Hakverdiođlu</i>	
HALVETİ KAYNAKLARINDA YUNUS EMRE	97
<i>Mustafa Özçelik</i>	

HALVETİLİK BİBLİYOGRAFYASI OLUŞTURMA İMKÂNI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	105
<i>Mücahit Kaçar</i>	
RUMELİLİ HALVETÎ DİVAN ŞAİRLERİ ÖZELİNDE TASAVVUF EDEBİYATINA BAKIŞ	119
<i>Nehri Aydınç</i>	
ŞEMS-İ SİVÂSÎ DERGÂHI	141
<i>Özden Aydın</i>	
HALVETÎ-UŞŞÂKÎ YOLUNDA ÂLİM BİR ŞÂİR: BEKİR SIDKI VİSÂLÎ	161
<i>Raşit Çavuşoğlu</i>	
HZ. MEVLÂNÂ VE MEVLEVÎ GELENEKTE HALVET	175
<i>Safî Arpaguş</i>	
PİR MUHAMMED BAHAEDDİN ERZİNCÂNÎ HALVETÎ HAZRETLERİNİN MAKÂMÂTÜ'L-ÂRİFİN VE MAÂRİFÜ'S-SÂLİKİN ADLI ESERİNDE DOST METAFORU	183
<i>Sinem Dilara Çimdiker</i>	
HALVETİLERİN MEŞHÜR ZÂKİRBAŞILARI	191
<i>Türkan Uymaz</i>	
HALVETÎ ÜMMÎ SİNÂN'IN ÖLÜM ANLAYIŞI	207
<i>Yeliz Yayıntaş</i>	
III. ULUSLARARASI BAKÜ'DEN BALKANLARA HALVETİLİK SEMPOZYUMUNDAN FOTOĞRAFLAR	215

HALVETÎ-UŞŞÂKÎ YOLUNDA ÂLİM BİR ŞÂİR: BEKİR SIDKI VISÂLÎ

Raşit Çavuşoğlu*

GİRİŞ

XX. asırda Ege ve Marmara Bölgesi'nde diğer bölgelere nispetle daha geniş bir yayılma alanı bulan ve bu bölgelerde irşat faaliyetlerini yoğunlaştıran Halvetiyye'nin Uşşâkıyye şubesine mensup olan Bekir Sıdkı Visâlî (Halıcioglu) 1298/1880-81 yılında Manisa'nın Kula İlçesi'nde doğmuştur.¹ Ulemâ soyundan ve tanınmış bir ailede dünyaya gelen Bekir Sıdkı Visâlî'nin babası Kula eşrafından Molla Efendi-zâde Hacı Mehmed Emin Efendi'dir. İlk eğitimi ailesi yanında alan Bekir Sıdkı Visâlî, Kula'da meşhur zâtlardan biri olan Boşnak Hoca isimli bir âlimde ilk tedrisatını tamamlamıştır. H. Eşref Akhan'ın aktardığına göre tasavvufa dair ilk malumatı, Kula'da mukîm, babasının da bağlı bulunduğu Nakşî şeyhlerinden Muhyiddîn-i Sâni'den almıştır (Akhan, trz, 1).

* Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, rasit.cavusoglu@ikc.edu.tr

1 Bekir Sıdkı Visâlî'nin kısa hayat hikayesi, eserleri ve gerçekleştirdiği faaliyetleri hakkında Dokuz Eylül Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi Mehmet Demirci'nin 13.11.2017 günü Yeniasır Gazetesi'ndeki makalesi, Ahmet Haliloğlu'nun 04.11.2010 tarihinde Burhan Dergisi'nde yine müellifin hayatı, eserleri ve gerçekleştirdiği irşat faaliyetlerini kapsayan makalesi yayınlanmıştır. Geniş bilgi için bkz. <https://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/mehmet.demirci/2017/11/13/bekir-sidki-halicioglu> ; <http://www.burhandergisi.com/ahmet-haliloglu/610-bekir-sdk-uaki-efendi.html>. Yine müellife dair <http://visalidivani.com> adlı web sitesinde Bekir Sıdkı Visâlî'nin hayatı, eserleri ve tasavvufi faaliyetleri hakkında geniş şekilde malumat verilmektedir.

Ailesinin ikamet ettiği Kula'nın önde gelen âlimlerinden aldığı eğitimin ardından İstanbul Fatih Medreselerinde bugünkü Üniversite eğitimine tekabül eden medrese eğitimini tamamlamıştır. Medrese eğitiminin devamında yine İstanbul'da o zamanlar Kadırga semtinde bulunan Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin halifelerinden Hacı Hafız Ahmed Efendi'den hadis ilmini okumuş ve icazet almıştır.²

Hayatı hakkında bilgi veren halifelerinin aktardıklarına göre, Bekir Sıdkı Efendi eğitim hayatının sonunda bir müddet kadılık görevinde de bulunmuştur. Kısa süren bu kadılık vazifesi sonrasında aile mesleği olan halı ticareti ile iştigal etmiştir. Mesleğini icra ettiği dükkanında bir yandan irşat faaliyetlerini de devam ettiren Bekir Sıdkı Visâlî, bir yandan da aldığı eğitimin bir gereği olarak vaazlarına devam etmiştir.

Halı ticareti yaptığı yıllarda bir Ramazan ayında İzmir Hisar Camii'nde vaaz eden Halvetî-Uşşâkî şeyhi Abdurrahman Sâmî Saruhânî'nin³ (ö. 1934) sözlerinden etkilenip Abdurrahman Sâmî Efendi'ye intisap etmiştir. Tasavvuf yoluna girip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra Abdurrahman Sâmî Efendi'nin halifesi olmuştur. Bu aşamada şeyhi tarafından kendisine “vâsıl olan, ma'şûkuna kavuşan” anlamlarına gelen Visâlî mahlası verilmiştir. Bekir Sıdkı Efendi, Halıcioğlu soyadı ile anılmakla birlikte şeyhinin verdiği Visâlî mahlasıyla da anılır

- 2 Bekir Sıdkı Visâlî'nin hayatına dair malumat halifeleri ve dervişleri tarafından aktarılan daha çok şifahi bilgilere ve müellifin eserlerinde aktardığı kadarıyla kendi anlatımına dayanmaktadır. Bekir Sıdkı Visâlî'nin hayatı ve eserleri üzerine bir kitap telif eden halifelerinden H. Eşref Akhan bu konuyu şöyle ifade etmektedir: “...2012 Yılı Ramazan Bayramı[nı] müteakip Efendi Hazretlerinin dükkanında Sami Akhan, Visâlî Hazretlerinin Açıklamalı Hadis kitabını okuyordu, Efendim Visâlî Hazretlerinin eserlerini bir araya getirilip ihvana sunmak iyi olur dediler. Efendi Hazretleri de emir buyurarak gerekenin yapılması talimatını verdi. Bu eşsiz eserlerin bir araya gelmesinde tevfik Allah'tan, okuyup amel etmek sizlerden...” Bkz. (Akhan, [Önsöz]).
- 3 Tam adı, Şeyh Abdurrahman Sâmî İslâmbolî İbn Muhammed Âsım Mevlî-harameyn İbnî-Şeyh Ahmed Feyzî İbn Hüseyin bin el-Hâc el-Hâfız'dır. Manisa'nın Saruhan İlçesi'nde 6 Mart 1879 tarihinde doğan Abdurrahman Sâmî Efendi, tefsir, hadis, kelam, akâid, tasavvuf, nahiv ve kimya gibi farklı ilim dallarında telif ettiği eserlerle tanınan âlim bir mutasavvıftır. Gelibolulu Uşşâkî şeyhi Ahmed Şücâeddîn Efendi'ye intisap etmiştir. İrşat için İstanbul'da görevlendirildikten sonra Kasımpaşa Yahya Kethudâ Dergâhı'nda Uşşâkî şeyhi olmuştur. İlgilendiği ilmi sahalara, farklı alanlarda telif ettiği eserler ve hem zâhirî hem de bâtnî yönü sebebiyle zül-cehâheyin şeklinde adlandırılan Abdurrahman Sâmî Efendi'nin matbû ve gayr-ı matbû birçok eseri mevcuttur (Bkz. Ayar, 2016, 47-51). Hayatı, eserleri ve tasavvufî anlayışı hakkında geniş bilgi için bkz. (Derin, 1993, 20-32; Vassâf, 2006, IV, 499; İnal, 1940, IX, 1665; Cunbur, 2007, VII, 487; Ayar, 2016, 47-57).

olmuştur. Şiirlerinde ise hem Visâfî hem de Sıdkî mahlaslarını kullanmıştır. Bekir Sıdkı Visâfî 16 Şaban 1381/22 Ocak 1962 günü İzmir’de vefat etmiştir. Kabri, İzmir Altındağ Kokluca Kabristanı’nda Hocazâde Camii karşısındadır. Bekir Sıdkı Visâfî’nin Mehmet, Ahmet, Ali, İsmail adlarını taşıyan dört oğlu ve Ayşe isminde de bir kız olması üzere beş evladı bulunmaktadır. Mehmet isimli oğlu genç yaşta vefat etmiştir. Eşi ise Hacı Fatma Hanım’dır.

Bekir Sıdkı Visâfî’nin silsilesi, şeyhi Abdurrahman Sâmî Saruhânî’den itibaren Şeyh Ahmed Şücâeddîn’e, Ahmed Tâlib-i İrşâdî’den, Hüseyin Hakkı Kasabavî ve Ömer Hulûsî’ye oradan Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî ve Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn Marmaravî’ye dayanır. Halvetiyye’nin Ahmediyye kolunun kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn’den Pîr Muhammed Erzincânî’ye oradan da Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî’ye kadar uzanır. Halifeleri ise, Hacı Mehmed Rûhi Akhan, Seyyid Hacı Kazım Kızıllkanat, Hacı Hüseyin Rıdvan Özaydın, Hacı Ali Kumru, Seyyid Hacı Osman Şinasi Özdemir ve Muharrem Kaya’dır (Kızıllkanat, 1978, [Önsöz]).⁴

Bekir Sıdkı Visâfî’nin ikisi mensur ve biri de manzûm olmak üzere üç eseri mevcuttur. 83 adet tasavvufî muhtevâlî hadisin ledünnî açıklamalarından oluşan *Tavzihu’l-ehâdis* adlı eseri Hasan Halıcıoğlu tarafından *Tavzihu’l-ehâdis Hadis-i Şerîf Açıklamaları* başlığıyla özel bir baskı ile yayınlamıştır. Eser, hadîs-i şeriflerin orijinal metinleri, günümüz yazı diliyle okunuşları ve ardından anlamları verilerek tertip edilmiştir. Her hadisin orijinal metninden sonra hadisin anlamı ve kaynağı da verilmiştir. Akabinde, “Bu hadîs-i şerîfin ledünnîsi” veya “Bu hadîs-i şerîfin esrârî” şeklinde ara başlıklar konularak âyet ve hadislerden örneklerle uzun uzadıya hadislerin tasavvufî yorumları yapılmıştır. Tamamıyla tasavvufî kavramların açıklamasından oluşan bu yorum ve açıklamaları destekler mahiyette pek çok âyet kullanılmıştır. Eserde kullanılan hadisler, konu ile ilgili olduğu düşünülen ayetlere arz edilerek açıklanmış ve yorumlanmıştır. *Tavzihu’l-ehâdis* adlı eserde yer alan 83 farklı hadîs-i şerîfe ilaveten 217 adet hadisin tasavvufî açıklamalarının yapıldığı eserin geri kalan kısmının günümüz yazı diline çevrilmediği ve üzerinde herhangi bir çalışma yapılmadığı anlaşılmıştır. Bu hadislerle birlikte eserin tamamının 300 hadisin tasavvufî yorumundan müteşekkil olduğu ortaya çıkmıştır.

4 Bekir Sıdkı Visâfî’nin halifelerine dair detaylı malumat hâlen İzmir’de mukim Uşşâkî mensubu Naim Kaya’dan alınmıştır.

Müellifin tasavvufî muhtevâlî manzûmeleri ise halifesi Hacı Mehmed Rûhi Akhan'ın (ö. 1973) manzûmeleri ile aynı kitap içerisinde *Hakikat ve Marifet Sırları* başlığıyla Tahirağa Kültür Vakfı tarafından yayınlanmıştır. Bekir Sıdkı Visâlî, manzûmelerinde Visâlî mahlası yanında Sıdkî mahlasını da kullanmıştır. Bekir Sıdkı Efendi'nin bu manzûmeleri içerisinde Yûnus Emre'nin "Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü" matla mısralı şathiyyesinin on iki beytine yazdığı şerhi de yer almaktadır (Tatcı, 2010, 123-124).

Bekir Sıdkı Visâlî'nin, tasavvufî sohbet ve mev'izelerinden oluşan 232 sayfa tutarındaki diğer bir eseri de henüz günümüz yazı diline çevrilmemiş ve üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Küçük ebatlı bir defter üzerine Uşşâkî müntesiplerinden Nazmi Işık tarafından istinsah edilen bu eserde birçok tasavvufî konu ile beraber bazı sûre ve âyetlerin işârî yorum ve tefsirleri yer almaktadır. Eser, Uşşâkî muakkiplerinden Naim Kaya tarafından muhafaza edilmektedir. Eser üzerinde herhangi ilmî bir çalışma yapılmamakla birlikte Naim Kaya ve Aynur Efendi adlı bir kişi tarafından eserin metni günümüz yazı diline çevrilmiştir. Eserin orijinal görüntüleri Naim Kaya tarafından inceleme yapmak üzere tarafımıza teslim edilmiştir. Çizgili, küçük bir not defteri üzerine istinsah edilen mev'izeler Arapça ve Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

İşlenen konu ile ilgili pek çok âyet ve hadisin yer aldığı eserde; vahdet-i vücûd, kazâ ve kader bahsi, aklın dereceleri, hüsün ve kubuh, fark ve cem', hayr ve şerr, nüzûl ve urûc, mevt-i ihtiyârî, ehl-i beyti sevmenin delîli, ulûhiyyet, tefekkür bahsi, âmentü bahsi, yumurta bahsi, istisnâ bahsi, edeb bahsi, ru'yet bahsi, enfâs-ı seb'a izahı, efdaliyyet bahsi, seyr bahsi, sudûr bahsi, zâtu'llah târifî, mi'râcın hakîkati, Hz. Âdem'in babası meselesi, mezhep değiştirme (telfik) bahsi, havâtır bahsi, Bakara Sûresi'nin sırrı, zıkr bahsi, Allah ile Hak arasındaki fark, âlem bahsi, vücûd bahsi, ukûl-i erba'a, dünya bahsi ve Hızır (a) ile çiftçinin mülâkâtı, Kureyş Sûresi'nin ledünnî üç menzili, Hz. Süleyman'a sorulan beş soru, Fâtiha'nın ledünnî tefsîri, pençe-i âl-i abâ, Hz. Mûsâ ve Hızır Ledünniyâtı ve Bakara Sûresi'nin sırrı gibi dinî ve tasavvufî bahisler yer almaktadır. Eserin sonunda M. Rûhî Akhan ve Abdurrahman Sâmî Saruhânî'ye ait manzûmeler de bulunmaktadır.

Eserin dış kapağı yeşil renkli meşinle kaplıdır. Kapak üzerinde mavi renkli kalem ve celi harflerle “Şeyh Bekir Sıdkî Efendi Kasîdeleri” başlığı yazılıdır. Eserin müstensihinin ismi iç kapak zahriyede “1666 Sokak No:2 Alaybey Nazmi Işık Malatyalı” şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde işlenen konular sayfalarına göre fihrist şeklinde ayrıca gösterilmiştir. Eser, 1-296. sayfalar arası müellifin çeşitli manzûmelerini ihtiva etmekte iken, 297- 529. sayfalar arası yukarıda sözünü ettiğimiz farklı tasavvufî konulardaki mev’izelerini içermektedir.

Bekir Sıdkı Visâlî’nin bugün nerede muhafaza edildiği tespit edilemeyen Âl-i İmrân Sûresi’ne kadar yazdığı ifade edilen *Kur’an-ı Kerîm Tefsîri ve Füsûsu’l-hikem Şerhi* adlı iki eserin daha bulunduğu ifade edilmektedir. Uşşâkiyye müntesipleri tarafından sadece varlığından bahsedilen bu iki eserin akıbeti hakkında herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

HALVETÎ-UŞŞÂKÎ YOLUNDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ İRŞAT FAALİYETLERİ

Bekir Sıdkı Visâlî, XIX. ve XX. asırda Ege ve Marmara bölgesinde yoğunlaşan Halvetiyye tarîkatı, Uşşâkî kolunun gerçekleştirdiği irşat faaliyetlerinde mühim bir yeri olan mutasavvıflardan biridir. Kendinden önceki Uşşâkî şeyhleri Ömer Hulûsî, Ahmet Tâlib-i İrşâdî ve Abdurrahman Sâmî Saruhânî gibi birçok sûfînin izini takip eden Bekir Sıdkı Visâlî özellikle Ege Bölgesinde gerçekleştirdiği irşat faaliyetleri ile öne çıkmaktadır. İstanbul Fatih Medreselerinde aldığı eğitimden sonra bir müddet kadılık görevini ifa ettiği ifade edilen Bekir Sıdkı Visâlî, baba mesleği olan halıcılıkla meşgul olmuş ve mensubu olduğu tarîkatin usûl ve esaslarını anlatmak için Ege ve Marmara Bölgesi’nde birçok şehir, kasaba ve köyü ziyaret etmiştir.

Manisa-Kula ve İzmir arasında halı ticareti sebebiyle pek çok kez gidip gelen Bekir Sıdkı Efendi, İzmir ve Ödemiş’te ikamet etmiş, Manisa, Salihli, Turгутlu, Bergama, Ege Bölgesi’nin tamamı ve Marmara Bölgesi’nin güney kesimlerinde pek çok şehir ve kasabaya irşat faaliyetleri için uğramıştır. O dönemler İzmir’in mühim manevî merkezlerinden olan Hatûniye Camii ve çevresinde As-

malı Kahve, MumyıkmaZ Camii'nin karşıındaki Emniyet Oteli gibi mekanlarda sohbetlerini devam ettirmiştir. Bekir Sıdkı Visâli'nin İzmir'de ikamet ettiği evi de Hatûniye Camii'nin yakınında yer almaktadır.

Uşşâkî şeyhi Abdurrahman Sâmi Saruhânî'nin İzmir Hisar Camii'nde vaaz ettiği bir gün vaazını dinleyenler arasında Bekir Sıdkı Visâli de bulunmaktadır. Bu sohbetten çok etkilenen Bekir Sıdkı Visâli, Abdurrahman Sâmi Saruhânî'ye intisap ederek Halvetî-Uşşâkî yoluna girmiştir. Bekir Sıdkı Visâli ilmî yetkinliğe sahip bir mutasavvıf olarak halife ve müridlerine tefsir, hadis ve tasavvuf kitapları okutmuştur. Uşşâkî muakkiplerinin ifadelerine göre, sohbetinde bulunan ve kendisinden el alan yüzlerce farklı meslek ve mizaç sahibi ile yakından ilgilenmekle birlikte, mev'ize ve öğütlerine bağlı yüz veya iki yüz civarında hakikî bağlıların bulunduğunu halife ve müridlerine ifade ettiği aktarılmaktadır.⁵

Halifelerinden Seyyid Hacı Kazım Kızılkanaat'ın telifi olan *Mü'minlerin Havas Yolu* adlı eserinin girişinde Bekir Sıdkı Visâli'ye duyulan sevgi ve muhabbetin ne derece olduğu Kızılkanaat'ın "1945 yılında zamanın Muhyiddîn-i İbn Arabî (ks) kadar âlim ve fâzıl olan el-Hâc Bekir Sıdkı Visâli Kulevî'den (ks) Hacı Mehmed Rûhi Şehîdî Vuslatî (ks) tarîk-i âliye-i Uşşâkî'den hilâfet almıştı. 1951 senesinde fakîr-i pür-taksîr de müşârûn ileyhden hilâfet almıştım..." (Bkz. Kızılkanaat, 1978, [Önsöz]).⁶ şeklindeki sözlerinden anlaşılmaktadır. Bu açıklamalardan Bekir Sıdkı Visâli'nin, halifeleri tarafından zamanın Muhyiddîn İbn Arabî'si olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

ESERLERİNDEN ÖRNEKLERLE İLMÎ, EDEBÎ VE TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ

Bekir Sıdkı Visâli'nin bilinen üç eseri vardır. Eserlerinde Uşşâkî usûl ve erkânını esas alan Bekir Sıdkı Visâli'nin mensur eserlerinden biri olan *Mev'izeleri*'nde pek çok tasavvufî konu ve kavram işlenmiştir. Manzûmele-

5 Bekir Sıdkı Halıcıoğlu'nun gerçekleştirdiği irşat faaliyetlerine dair malumat, Uşşâkî müntesiplerinden Naim Kaya'dan alınmıştır.

6 Tirnak içinde alıntılanan metnin imlâ ve yazım hataları düzeltilmiştir.

rinde de tasavvufî esasları işleyen Bekir Sıdkı Visâî'nin şiirleri nazım şekli kıstaslarına uymaktan ziyade daha çok serbest şiir formundadır. Tasavvufî esasları anlatma ve aktarma amacı ile telif edilen eserlerde, şekil kaygısından ziyade verilmek istenen mesaj önemsendiğinden anlam kaygısı daha çok öne çıkmaktadır.

Bekir Sıdkı Visâî'nin, *Hakikat ve Marifet Sırları* adıyla yayınlanan eserindeki manzûmelerinin bir kısmı tasavvufî esasların manzum açıklamalarından oluşmaktadır. Hadis-i kudsi, hadîs-i şerîf ve tasavvuf büyüklerinin sözleri altına yazılan bu manzûmelerdeki sözler Arapça, manzum açıklamaları ise Türkçedir. Arap şiirinden örneklerin de verildiği bu bölümlerde Arapça beytin altında Türkçe manzum açıklaması verilmiştir. Müellif bazı manzumelerin içine Arapça mısra veya cümleler de yerleştirmiştir. Arapça beyitlerin altına yazılan Türkçe manzûmeler koşma şeklini andırmaktadır.⁷

Ve izâ künte'l-mikdâmu fe lâ tefza' fi'l-harbi mine'r-reheci⁸

Ey mürşid-i kâmilî
Ağyardan gelen taşı
Hakdandır bil anı
Şikâyet etme hem gayrı

Tozlandırır ruhunu
Tevhidin siler anı
Hem cihâd-ı ekberi
Harpde kazan ey Velî (Halıcıoğlu, 1973, 19).

Müellifin bazı manzumelerinin ise kaside ve gazel formunda yazıldığı ifade edilmektedir. Eserde kaside başlığıyla yayınlanan kimi manzumelerde klasik kaside şekline uyulmamıştır. Hece ve aruz vezni ölçülerine uymayan bu manzumelere matla beyti olmadan yazılan *Sırr-ı İnsâniyye Kasidesi* örnek verilebilir: (Halıcıoğlu, 1973, 64).

7 Elimizde bu manzûmelerin orijinal metni bulunmadığından metin üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunulmamıştır.

8 "Savaşta öne atıldığında üstüne gelen toz ve topraktan korkma!"

Aslımı bilmek için çok tefekkür eyledim
Nefsimi bilmez idim zâttan ilham olmasa

Ayn-ı zâtta zâtının aynı idim
Zâhir olmazdım ebed, aslım kadîm olmasa

Hem sıfatın aynı idim ezeli
Zâhir olmazdı ilim bende ma'lûm olmasa

Âlem-i ervâhda Rabbıma Allah dedim
Bezm-i elest hitâbına "belâ" demezdim bende idrâk olmasa
Rabbım ile devr-i âfâk seyrini ettim tamâm
Unsur libâsını giymez idim bende rûh-ı hayvân olmasa

Aslımı bulmak için salâtle emretti Hudâ
Salâtle emreder miydi bende kulluk olmasa

Mâhiyyet-i salât ma'rifetullah bil ey velî
Mâhiyyet-i salât bilinmezdi feth-i vücûd "fâtiha" nâzil olmasa

Salât-ı cismanî riyazâttır ey âbid
Salât-ı cismanî bilinmezdi on iki şart olmasa

Salât-ı ruhanî mi'racdır rü'yet-i cemâl
Salât-ı ruhanî bilinmezdi bende nefis-i nâtika olmasa

Âşinalık da ezelde Sıdkıya yâr olmasa
Bu mahabbet kandan gelir rü'yet-i mukaddeme olmasa

Bekir Sıdkı Visâlî'nin henüz günümüz yazı dilinde yayınlanmamış mev'izelerinde birbirinden ilginç tasavvufî konu ve bahisler yer almaktadır. Yukarıda muhtevâsındaki belli başlı kavramların zikredildiği bu bahislerden seçtiğimiz Hz. İbrahim'in kestiği dört kuş kıssasının tasavvufî açıklaması ile edeb bahislerinin metinleri örnek olmak üzere aşağıda verilmiştir:

1. İbrahim Aleyhi's-selâmın Kestiği Dört Kuş

“فَخَذَ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ”⁹ âyet-i kerîmesinde İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmın kescdiği dört kuşdan biri kargadır. Bununun bātını şudur ki: kargâ hubb-ı dünyâdır bu cîfedir.¹⁰ İkincisi horoz şehvetidir. Şehveti kırmalı. Horoz on tavuğı idâre ider. Üçüncüsü tāvusdur ki ‘ucb u riyâ mümeşşilidir. Kendin begenmek. Dördüncüsü gügercin ihtilâf-ı nâsıdır. Bunlardan kesil ki melekût açılın. Bunlar anamız olan ‘anâşırda geliyor. ‘Anâşırın terk idince tabâyî‘ da berâber gider, melekût açılır. Bizim hâlimiz sunuñ gibi ki bir seyyâh Sibirya’nın şimâline gitmiş orada dâ’imâ gice oluyor, gündüz yok. O seyyâh onlara güneşi soruyor, bilmiyorlar. Güneşi onlara ta’rif için lamba ile mişâl getiriyor. Hâlbuki lamba ile güneşin nisbeti ne kadar büyüktür. ‘Anâşır ise (?) bize güneşi göstermiyor...” (Halıcıoğlu, Yazma, 379).

2. Edeb Bahsi

“Edeb yâ hû edebdeki üç harfîn “elif” eliñe, “dâl” diliñe ve “be” de be-liñe ‘âiddir. Bunları muhâfaza ideceksin. Tevhîd bâbında; edebîñ elifi tevhîd-i ef’âle, dâl tevhîd-i şifâta, be tevhîd-i zâta işâretidir. Hepsî bunuñla tekmiñ olur. “أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي”¹¹ buyurmuşdur Rasûlullah Efendimiz. İmâm-ı ‘Alî Efendimiz de “لَوْلَا الْمَرْبِيُّ لَهْلَكَ عَلَى”¹² buyurmuşdur.” (Halıcıoğlu, Yazma, 380).

SONUÇ

XX. asırda Ege Bölgesi ve İzmir civarında gerçekleştirdiği ilmî ve tasavvufî faaliyetleri ile temayüz eden mutasavvıflardan Bekir Sıdkı Visâlî, Halvetiyye’nin Ahmediyye kolundan zuhûr eden Uşşâkıyye şubesinin son dönem temsilcilerinden biridir. İlmî yetkinliği kadar tasavvufî faaliyetleri ile tanınan

9 “İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azîzdir, hakîmdir, buyurdu.” (Bakara Süresi, 2/260)

10 Metindeki “hubb-ı dünyâ” terkibi, tasavvufta “dünya sevgisi” şeklinde tanımlanan “حب الدنيا رأس كل خطيئة” “Dünya sevgisi her hatanın başıdır.” anlamındaki rivayetten alınmıştır. (Bkz. Aclûnî, I, 392, nu:1099.)

11 “Beni Rabbim edeblendirdi. Bunu ne güzel yaptı.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, Cilt: I, s. 84, nu:164.

12 “Eğer terbiye eden (Hz. Peygamber) olmasaydı Ali helâk olurdu.”

müellifin toplumun farklı kesimlerine hitap ettiği ve onları etkilediği bilinmektedir.

Şiirlerinde, şeyhi Abdurrahman Sâmî Saruhânî'nin verdiği Visâlî mahlasını kullanan müellifin asıl ismi Bekir Sıdkı Halıcıoğlu'dur. 1298/1881 yılında Manisa'nın Kula İlçesi'nde doğan Bekir Sıdkı Visâlî, babası Mollazâde Hacı Mehmed Efendi ve Boşnak Hoca'da çeşitli ilimler okumuştur. Yüksek tahsilini ise İstanbul'da Fatih Medreselerinde görmüştür. İstanbul'dan memleketine döndükten sonra baba mesleği olan halıcılıkla da uğraşan Bekir Sıdkı Visâlî, Hisar Camii'nde vaaz eden Uşşâkî şeyhi Abdurrahman Sâmî Saruhânî'nin sohbetlerinden etkilenecek ona intisap etmiştir. Âlim ve sûfî kişiliği yanında ticaret erbabı olan Bekir Sıdkı Visâlî, Ege Bölgesi'nin birçok şehir ve kasabasında ticaretin yanında irşat faaliyetlerini de sürdürmüştür. Ege Bölgesi'ndeki kimi şehirlere bizzat irşat vazifesi için gittiği gibi bazı şehir ve kasabalara halife ve müridlerini göndermiştir. Aynı zamanda şâirlik yönü de bulunan Bekir Sıdkı Visâlî'nin şiirleri, halifesi Mehmed Rûhî Akhan'ın da şiirleri ile birlikte *Visali ve Ruhî Hakikat ve Marifet Sırları* adıyla basılmıştır. *Tavzîhu'l-Ehâdîs* adlı tasavvufî hadis açıklamaları muhtevalı eseri de basılmıştır.

Müellifin, sohbet ve vaazlarını içeren ilmî ve tasavvufî muhtevalı sohbetleri ise yazma hâindedir ve henüz günümüz yazı diline çevrilip üzerinde çalışma yapılmamıştır. Bekir Sıdkı Visâlî'nin bu eserlerinden başka ayrıca tefsir çalışmasının olduğu ancak ömrü vefa etmediğinden Âl-i İmrân sûresine kadar gelebildiği ifade edilmektedir. Tasavvufî ahlâkı bizzat yaşayan bir örnek olarak Halvetî-Uşşâkî anlayışın mühim temsilcilerinden olan Bekir Sıdkı Visâlî'nin silsilesi, Abdurrahman Sâmî Saruhânî'den, Ahmed Sücâeddîn, Ahmed Tâlib-i İrşâdî, Hüseyin Hakkı Kasabavî ve Ömer Hulûsî'ye kadar devam etmektedir. Tasavvufî kişiliği kadar ilmî ve edebî şahsiyeti ile de tanınan Bekir Sıdkı Visâlî'nin gerçekleştirdiği irşat faaliyetleri kadar telif ettiği eserleri Halvetî-Uşşâkî müntesipleri tarafından hâlen takip edilmektedir. Henüz üzerinde çalışma yapılmamış olan *Mev'izeleri*'ndeki tasavvufî kavramlar ise ayrı bir çalışma konusu olmaya değer görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ İsmail b. Muhammed: (2001). Keşfü'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs 'Amme'sh-Tehara Mine'l-Ehâdis 'Alâ Elsineti'n-Nâs, Dımeşk, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, I-II.
- AKHAN H. Eşref: (trz). Hacı Bekir Sıdkı Halıcıoğlu Hazretleri Hayatı ve Eserleri.
- AYAR Mehmet Halit: (2016). "Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi'nin Nâme-i Muharrem'i", Artuklu Akademi, 2016/3 (2), s. 41-77.
- CUNBUR Müjgân: (2007). "Sâmî", Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Ankara, Sarıyıldız Basımevi, VII.
- DERİN Süleyman: (1993). Abdurrahman Sâmî'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsîr-i Fâtiha-i Şerife Risâlesi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- HALICIOĞLU Bekir Sıdkı Visâlî: (1973). Hakikat ve Marifet Sırları, İstanbul, Dilek Matbaası.
- HALICIOĞLU Bekir Sıdkı Visâlî: (trz). Mev'izeler, Yazma.
- HALICIOĞLU Bekir Sıdkı Visâlî: (trz). Tavzîhu'l-Ehâdis Hadis-i Şerif Açıklamaları.
<http://visalidivani.com>
<http://www.burhandergisi.com/ahmet-haliloglu/610-bekir-sdk-uaki-efendi-.html>
<https://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/mehmet.demirci/2017/11/13/bekir-sidki-halicioğlu>
- İNAL İbnülemin Mahmut Kemal: (1940). Son Asır Türk Şâirleri, İstanbul, Maarif Matbaası.
- KIZILKANAT Musa Kazım: (1978). Mü'minlerin Havas Yolu.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf: (2006)i Sefine-i Evliyâ, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Kitabevi Yayınları, IV.
- TATCI Mustafa: (2010). "Yunus Emre Şerhleri", İstanbul, Doğumunun 770. Yıldönümünde Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, s. 120-127.

۲۷۶

براهیم علیہ السلام کھدیج دره قوت

مردی دره قوتی بر الطیر
 خفیدین بهر کجی مجله دلانو آیت کریم سنه ابراهیم علیہ السلام کویله
 دره قوتله برن قارغادر . بوند باطنی شودر که : قارغه حب دینادر بو جیفدر
 ایکینس فوروز شهوه تیر . شهوه تی فرمه . خوروز اول طاروغی داره ابر
 اوغنیس طاروغدر که : عجب دریا مکنی در . کنین بکنم
 در دنیس . کورکجه : افتلاط ناس در . بوند که یس که ملکوت
 آچیلور . بوندلر نافع اولاعنا حیدره کلور . عا حیدرک
 ایدنه طایفه بربکیر . ملکوت آچیلر . بزم حافظ شونف
 کجه که . بر سیاه بویاند شحالینه کیمته اورام دایما کیم اولور .
 کوندوز یوم . اوسیه اولدره کونش صوریور . بیهورلر
 کونش اونره تعریف ایچوم لامبه ایل مثال کتییور . حالیکه
 لامبا ایچ کونش نسبت نه قادری بویکیر . عا حیرالیه سین
 بزه کونش کوست میور .
 رام الله ، مره اسکاره کشف قلب در . عرفانیت
 کفانک ااسمانت تأثیر اوله نیفکی زده ایره رش بیله
 وهر ایچک لاندور

[Bekir Sıdki Visâli'nin (Halıcıoğlu) Mev'izeler adlı tasavvufi hakikatleri anlattığı yazma eserinden örnek, s. 379.]

- 53 -

Onuncu hadis

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا
اتُّمِّنَ خَانَ

(âyetül münâfîğı selâsün izâ haddese kezebe ve izâ veade
ahlefe ve iza'tümüne hâne)

yani "münafığın alameti üçtür:

1-Haber verdiğiğinde yalan söyler. 2-Vadettiğinde döner, 3-Emniyet edildiğinde hıyanet eder". Buhari İman -24 Şehadat -28 müslim İman 107

Bu hadis-i şerifin ledünnîsini şu ayet-i celile isbat eder.

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرُّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ وَعَلِمُوا

أَنْمَا أَمْوَالِكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فَتَنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ"

(yâ eyyühel lezîne âmenû lâ tehünüllâhe verrasûle vetehû-
nû emânâtüküm ve entüm ta'lemüne ve'lemû ennemâ emvâ-
lüküm ve evlâduküm fitnetün ve ennallâhe indehû ecrun
azîmun) "Ey mü'min kullarım, Allah teala hazretlerine ve
rasûlüne hıyanetlik yapmayın ve aranızda emaneten
konulan malı ve gizli sözleri açıklamakla birbirinize
hıyanetlik etmeyin. O şeyin emanet olduğunu bilirsiniz.
Bilmiş olun ki, sizin malınız ve evladınız emanete
hıyanet etmeğe fitnedir. Emaneti tamamıyla muhafaza
ederseniz, Allahın yanında büyük ecir vardır". Enfal- 27.

[Bekir Sıdkı Visâî'nin (Halıcioğlu) Tavzihu'l-ehâdis adlı eserinden örnek, s. 53]